

Ön söz

Türkler veya Türk halkı diye şimdiki Tatar dilinde öncelikle Türkiye'de ve ona komşu olan ülkelerde yaşayan Türklere derler. Eski zamanlarda bu Türklere "Osmanlı Türkleri" demişlerdir Türk dili, Türk dilleri ailesinin Oğuz grubuna dahildir. Bu gruptaki dillerin temel özelliği söz başında bulunmaktadır, meselâ, genel Türkçedeki "k", kalın "k" ve T sert sessizlerinin sık sık "g", gırtlak "g" ve "d" seslerine dönüşüp yumuşaması (örneğin, "kön" yerine "gün", "taş" yerine "daş" demesi) ve buna bazı gramer özellikleri de (meselâ, isim çekimindeki eklerde "n" harfinin olmaması; Tatarcadaki "kızını" Türkçede "kızı" olarak denilmesi) ilave edilebilir. Oğuz grubuna Türklerden hariç, Azerîler, Türkmenler, Gagauzlar ve İran Türkleri: Kaşkaylar ve Avşarlar ve saire dahildir

Bu halkların kadim ortak dedeleri V - VIII yüzyıllarda "On Oğuz", "Dokuz Oğuz" adlarıyla şimdiki Moğolistan'ın Doğu kısmında eski "Tatarlar" ile komşu olarak ve onlarla birlikte yaşamışlar diye anılırlar. O Oğuzlar aslen efsanevî Oğuz han'dan oluyor (Bunun üzerine "*Oğuzname*" adlı kahraman dastanında denilmektedir). X yüzyılda Oğuzların sayısı çok olan, kalabalık grupları Batı Türkistan'da (Orta Asya'da), Güney Kazakistan'da ve Doğu Avrupa'da peyda oldular: onların savaşkan kavimleri Batı'ya gitmeye çalışmışlardı. Oğuz kabilelerinin Karadeniz boylarına hareket etmiş grupları: Bacanaklar, Uzlar ve "Torklar", türlü savaşlarda kırılıp, nihayet, Kıpçak Türkleri bünyesine katılmışlardır (O Oğuzların döküntülerinden Gagauz halkı oluşmuş diye zannedilir). Oğuzların yayılması yalnız Güney taraflarında başarılı olmuştur. Oğuzların bir grubu Sebüktegin yönetiminde Afganistan'ı fethedip, Sebüktegin işini devam ettiren Mahmud Gaznevî, tarihte en ünlü imparatorlardan birisi olmuştur. Oğuzların diğer büyük kısmı, efsanevî Selçuk han evladları yönetiminde, Batı Türkistan'ın Batı kısmını ve İran'ı fethetmişlerdir. Hep İran topraklarına yayılmış olan Selçukî Oğuzların bir kısmı daha ilerideki Batıya giderek Bizans sınırları yanına çıkmıştı ve 1071 yılında Bizans ordusunu kırıp Güney Azerbaycan'ı fethetmişlerdir (ama bazı Türk kabileleri o taraflara artık V yüzyılda sokulmuşlardır).

Asırlardan beri devam eden siyasî mücadele tecrübesi olmuş İran-Farsıderebeyleri Türkleri kendi illerinden etmeye başlamışlardır. Oğuzların bir kısmı İran'dan Kuzey-Doğu'ya çekilip, Türkmen halkının babalarını oluşturmuşlardır, ve Batı tarafına gitmiş kabileler şimdiki Azerî ve Türk halkları olarak oluşmuşlardır.

Askerî kurumlan kamil ve kâfi seviyede olmaları neticesinde Anadolu Oğuzları (onların bünyesine bazı Kıpçak kabileleri de katılmıştır) kısa sürede bütün Doğunun hâkimleri olmuşlardı, denilebilir. Bu zamanlarda (XI asırdan itibaren) müslüman olmuş Türk halklarına İslam dini yeni bir kuvvet vermiştir.

Anadolu bölgelerine baskınla girmiş Türk kabileleri önce birbirinden ayrı şekilde hareket etmişlerdir. Bu kabileler kendileri arasındaki oldukça sık savaşlar için boşuna vakit ve güç sarfederek genel süreci yavaşlatmışlardır. Ama XIII yüzyılda Anadolu'da birleştirici bir güç - Osman bey ve onun varisleri - peyda olup, XIV yüzyılda kuvvetli ve tek Türk devleti kurulmuştur. Birkaç yüzyıl zarfında Osmanlılar Balkan yarımadasını, sonra da hep Arap ülkelerini fethetmişlerdir. Nil nehrinin yukarısına kadar varmışlardır. Osmanlı padişahları kendilerini tüm müslümanların başkanı - halife olarak - ilân etmişlerdir Osmanlı devleti tarihte olmuş en büyük imparatorlukların birisidir. Ama artık XVI yüzyılda Osmanlı'ların derin iç eksiklikleri görülmeye başlanmıştır: Anadolu Türkleri savaşlara aşırı gönül vererek, diğer taraftan devletin iç yapısının mükemmelleştirilmesine ve üretim ekonomisine gereken dikkati vermemeye başladılar ve saire. Ama Türklerin askerî kuvveti, daha XVIII yüzyıl başlarında da herhangi Avrupa devletinkinden daha güçlüydü. Ama bu kuvvet gittikçe küçüldü, çeşitli istikamette hareket etti, XVIII yüzyıl ortalarından itibaren Türklerin bütün savaşları yenilme ile tamamlanmaya başladı. Bu acıklı "geleneğe" ancak Osmanlı

İmparatorluğu'nun yok olması ve Türkiye Cumhuriyetinin kurulması son vermiştir.

1920 yılında meşhur Kurtuluş Savaşı neticesinde şimdiki sınırlar içinde yeni Türkiye kurulup, devlet başında duran Mustafa Kemal Atatürk ve onun savaş arkadaşları Türk halkına asırlar boyunca ziyan getirmiş olan iç faktörleri kaldırma yolunda kati adımlar atmışlardır.

Türkiye'nin ilerlemesini geciktiren etkenlerin birisi, yazı dilinin, edebiyatın, öğretim ve yönetim dilinin halk kütelleri dilinden pek fazla ayrılmasıydı. Böyle olayın derin tarihî nedenleri vardır.

Halktan ayrılmış olan bu dil Osmanlı dili olarak adlandırılmıştır. Bilim adamları Osmanlı dili gelişiminin üç devrini belirlemektedirler. Eski Osmanlı dili devri (XIII - XV asırlar), Orta Osmanlı dili devri (XV —XIX) ve Yeni Osmanlı dili devri (XIX — XX asrın başı).

"Eski Osmanlı dili" Türk devletinin meydana gelmesi zamanında oluşmuştur, bu dil Oğuz-Selçuk kabileler dillerine inmektedir. Bu devirde dilin Arap Farsı sözleriyle aşırı karıştırılmış "yüksek tarzı" denilen bir tarzı (stili) oluşmaktaydı. Bu tarz hayatınher alanında: devlet kuruluşunda, bilimde, edebiyatta, sanatta kullanılırdı.

"Orta Osmanlı dili" Osmanlı İmparatorluğu'nun inkişaf devrine rastlıyor.

"Yeni Osmanlı dili" XIX yüzyılın ikinci yarısından itibaren XX yüzyılın başına kadar devam etmiştir. Bu devirde Türkiye'nin ilerici şahısları, bilim adamları halkdilinden ayrılmış olan dile reform yapmaya çalışmışlardır, bu alimler Avrupa dillerine, ayrıca Fransız diline yönelmeye teşebbüs ediyorlar. Ama Osmanlı diline yenileme çabaları olumlu sonuçlar vermemiştir. Yazı dili (edebî dil) olan Osmanlı dilini halk diline yakınlaştırmaya çok çalışsalar da, yakınlaştıramamışlardır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra, Millî Azatlık Hareketi dolayısıyla dil sahasında temel değişiklikler yapmaya imkânlar peyda olmuştur.

Böylece, şimdiki Türk dili, çok karışık tarihî ve sosyal lengüistik gelişimin meyvesidir.

Şimdiki zamanda Türk dili, kendi doğal temelinde geliştirilip, çok gelişmişdillerin arasında bulunmaktadır, bu dil hep görevsel tarzlarda da geniş şekilde kullanılmaktadır. Günümüzde Türk dilinde on binden fazla gazete ve dergiler yayınlanır, ancak İstanbul'da iki bin civarında yayın evi var, Türkiye'de her yıl yüz bin isimde kitapçıkar.

Bugünkü Türkiye, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) bütün devletleriyle kendi ekonomik, kültürel ilişkilerini sağlamlaştırma meselesine çok dikkat ediyor Cumhuriyetlerin çoğunda Türk liseleri açıldı ve açılıyor, üniversitelerde Türk şubeleri çalışıyor. Türkiye'de dış Türklerden on bin civarında gençler lise ve üniversitelerde tahsil alıyorlar.

"Kuzey Türkleri" olarak adlandırılan Tatarlar eski zamanlardan beri kardeş Türk halkı ile ilişkide olmaya çalışmışlardır. Oldukça çok Tatarlar Türkiye'ye gidip, ikinci vatanını bulmuşlardı. XX yüzyıl başında otuz-kırk bin Tatar Türkiye'ye geçtiler. Yeni Tatar nesir edebiyatına temel atmış Musa Akyığıtzade geçmiş asrın sonunda Türkiye'ye gidip yerleştikten sonra, Türk dilinde ekonomi ve kültür üzerine kitaplar yazmış, gazeteler çıkarmış ve sorumlu yönetim işlerinde çalışmıştır. XX yüzyılda Türkiye'ye geçmeye mecbur olan Yusuf Akçura, Sadrî Maksudî, Ayaz İshaki, Akdes Nimet Kurat, Abdullah Taymas Battal, Reşit Rahmeti Arat, Ahmet Temir ve saire, Türk aydınlarının başında duranlardan sayılırlar: bu şahısları XX yüzyılda Türkiye'de çalışmış en büyük zatlar arasına sokarlar.

Bugünkü zamanda, yani ekonomik ve kültürel ilişkiler sağlamlaştığı devirde, tercümeli sözlüklerin önemi çok büyüktür. Bunu göz önünde bulundurarak, 1997 yılında "Tatarca-Türkçe sözlük" yayımlandı. Şimdi sunulan bu "Türkçe-Tatarca sözlük" te Tatar ve Türk dillerini öğrenenler için esaslı öğretim aracı, tercümanlar için faydalı danışma kitabı olacaktır. Bu sözlükten canlı konuşmalar süresinde de faydalanmak mümkündür.

Bunları göz önünde bulundurarak, sözlüğe, Türk dili kelime hazinesinin her alanından en aktüel (en gereken) sözler sokuldu, her söze gramer nitelemesi verildi, her bilimsel terimin hangi branşa ait olduğu ayrı işaretler ile gösterildi.

Sözlük hazırlanırken Türkçe ve Tatarca anlatmalı sözlüklerden ve Türkçe-Rusça, Rusça-Türkçe sözlüklerden faydalanıldı.

Sözlüğe talimatı Fuat Ganiyev yazdı.

Sözlüğü yazma işi dilciler arasında böyle bölündü:

"A, B, C, Ç, D, E, F, G, T" harflerini - Rifkat Ahmetyanov,

"I, İ, J, H, K" harflerini — Fenüze Nuriyeva,

"L, M, N, O, Ö, P, R, S, Ş" harflerini — Rafael Muhammetdin,

"U, Ü, V, Y, Z" harflerini — Fuat Ganiyev yazdılar.

Sözlüğe materyal toplama işine Halil Açıkgöz, Asiye Rahimova katıldı.

Önsözü Rifkat Ahmetyanov ile Fuat Ganiyev yazdılar.

Sözlük üzerine olacak düşünceler ve teklifler aşağıdaki adrese gönderilebilir:
Rusya, 121019, Moskova şehri, Gogol' bulvarı, ev 6, "İnsan" yayınevi.